

РАЗДЕЛ 1. СОЦИАЛЬНАЯ КОММУНИКАЦИЯ И СТРАТЕГИИ ЕЕ РАЗВИТИЯ

УДК 821.161.2 : 654.19

Жанрові особливості радіопубліцистики І.В. Качуровського

Антонова О. В.

*Луганський національний університет імені Тараса Шевченка,
м. Луганськ, Україна*

Стаття присвячена визначенню жанрових особливостей радіопередач І. Качуровського, аналізу реалізації авторської прагматики засобами даного жанру, впливу індивідуально-авторських особливостей публіциста на жанрову форму передачі.

Ключові слова: *жанрові особливості, радіопубліцистика, радіобесіда, авторська прагматика.*

Радіо як канал масової комунікації відзначається великими можливостями для формування суспільної думки, потужним сугестивним потенціалом, радіус дії якого охоплює широкі соціальні кола слухачів. Пріоритет аудіовізуальних засобів масової інформації, зокрема радіо, у соціумі відзначав білоруський журналістикознавець А. Белько, стверджуючи, що „поняття «четвертої влади» можна потрактувати як владу ЗМІ, особливо аудіовізуальних (виділення наше – О.А.), над темами, проблемами суспільних обговорень і повідомлень, а в тривалій перспективі – над тим, що сприймається в суспільстві як найважливіше, і над розвитком тенденцій” [1, с. 2-3].

Однак історія вітчизняної радіожурналістики ще далеко не повністю досліджена. Особливо це стосується журналістської діяльності українців в еміграції, попри те, що публіцистична творчість митців поза межами України становить яскраву сторінку в історії розвитку вітчизняної журналістики. Одним із таких майстрів слова, що працювали у царині радіопубліцистики за кордоном, був Ігор Васильович Качуровський, чий натхненні виступи стали “смертельно небезпечними для радянського режиму виплесками вільного слова, які національно свідомо українська інтелігенція слухала крізь шумові перешкоди” [2, с. 9]. Цикл його радіобесід, що виходили в ефір протягом 20 років на Радіо “Свобода”, потребує ґрунтовного дослідження як вагомий внесок в історію української радіожурналістики. *Актуальність* порушених проблем у радіопередачах І. Качуровського вбачаємо в їх вагомому державотворчому потенціалі та ідеологічно-консолідаційному значенні. Звертаючись в рамках передачі до надбань української культури в контексті світової, публіцист витворює гармонійний, високодуховний та культуроцентричний концепт української національної ідеї.

Метою розвідки є окреслення жанрових особливостей радіопубліцистики І. Качуровського, визначення особливостей взаємодії з аудиторією в межах обраного жанру. *Предметом*, отже, виступають жанрові особливості радіопубліцистики

митця, а *об'єктом* — цикл радіобесід, що виходили в ефір радіостанції “Свобода”, опубліковані у збірці “150 вікон у світ”.

Не викликає сумнівів те, що вдало дібрана жанрова форма радіовиступу має важливе значення для успішної комунікації, бо жанр – „своєрідний «інструмент», за допомогою якого автор створює й оформлює свій виступ в ефірі за законами публіцистичної творчості. Жанр – це «місток», за допомогою якого журналіст вступає в мовне спілкування з невидимим слухачем і спілкується з ним з певною метою, втіленою у творі” [6, с. 12]. Тому питання жанрової природи авторської радіопередачі І. Качуровського потребує особливої уваги.

Традиційна класифікація жанрів радіожурналістики (радіопубліцистики), яку підтримують В. Лизанчук [3], В. Смирнов [6], колектив авторів підручника „Радіожурналістика” [5], на основі способів відображення дійсності поділяє радіожанри на три групи: інформаційні, аналітичні, художньо-публіцистичні. Згідно з цією класифікацією жанрову приналежність радіопередач І. Качуровського визначено як *радіобесіду*. Упорядниця масиву радіопубліцистики митця О. Бросаліна оперує також терміном *скрипт* [2, с. 9], що трактує як синонім жанру радіобесіди. Погоджуємось із нею у цьому, однак варто усвідомлювати і той факт, що поділ журналістських творів на жанри і жанрові групи досить умовний, оскільки система жанрів є динамічною та залежною від особистісних характеристик автора, а радіопередачі в межах циклу значною мірою варіюють за формою та змістом.

Підставами для такого визначення жанрової форми радіопубліцистики І. Качуровського слугують основні формотворчі ознаки радіобесіди, зокрема фаховий аналіз інформації, розмовно-невимушений характер викладу матеріалу, вільна композиція, освітньо-дидактичне спрямування, які знайшли виразне втілення у радіопередачах циклу.

Жанр радіобесіди є органічним для радіомовлення з огляду на його генетично закладену діалогічність, зосередженість на слухачах як співрозмовниках. В. Лизанчук зазначав: „Слово, що звучить, підпорядковується законам усного мовлення” [4, с. 109], тому радіовиступ наближається за структурою, логічною побудовою й художніми засобами до усної бесіди. „Спілкування зі слухачем засобами радіослова, – за влучним виразом Д. Шаповала, – є своєрідною моделлю знаходження цікавого співрозмовника кожним із нас” [7, с. 392], а, значить, задіює ті ж органи відчуттів, що й при усному спілкуванні, використовує ті ж механізми впливу, будується за тими ж композиційними принципами. Тому оригінальні за композиційною побудовою, емоційно-невимушені за тоном та суб'єктивно-оцінні за характером викладу матеріалу радіобесіди І. Качуровського приваблюють слухачів зримим, чітким образом автора, що не ховається за маскою безапеляційних суджень чи загальних міркувань.

Генетична спорідненість радіобесіди з усною розмовою підпорядковує її тим же законам, що й усне мовлення, впливає на композиційну побудову передачі. Вільний імпровізаційний характер живого спілкування породжує властиву радіобесідам І. Качуровського політематичність, а розгортання її сюжету узалежнює від асоціативного ходу авторських думок, внутрішніх міркувань. Як зазначав О. Шерель, такий процес “можна назвати паралельним мисленням, співпереживанням, коли слухач одночасно з виступаючим біля мікрофона опиняється перед проблемою й разом з ним на основі їм обом відомих фактів приходять до певних висновків ... Багаторічний досвід радіожурналістики свідчить про те, що подібний процес паралельного мислення частіше за все виникає в слухача тоді, коли автор бесіди говорить без попередньо написаного тексту, тобто виступає з імпровізованою мовою” [5, с. 138]. Таким прикладом є радіопередача, присвячена творчій спадщині М. Рильського, зокрема, його поетичним перекладам. Вона має декілька відносно автономних смислових центрів, навколо яких й обертається розмова: еволюція вітчизняної поетичної школи, недослідженість перекладацької спадщини Рильського, таємниці творчої лабораторії поета-перекладача

[2, с. 12-14]. Публіцист у своїй радіобесіді наче розмотує клубок власних вражень від життя, переходячи від однієї думки, одного образу-спогаду до інших, пов'язаних з попередніми логічно-асоціативним зв'язком. Виразно простежується й особиста зацікавленість І. Качуровського предметом розмови, він звертається до власного перекладацького досвіду, щоб зазирнути у творчу лабораторію М. Рильського та розкрити її особливості для слухачів, екстраполює свої практичні навички на творчість героя передачі. Така композиційна побудова з переходами від одного об'єкта розмови до іншого дозволяє публіцистові донести до слухачів більший об'єм інформації, охопити ширше коло проблем та завдяки „міркувальній” манері оповіді викликати в них відчуття причетності до обговорення.

Однак, імовірно через брак часу, короткий хронометраж передачі митцеві часто доводиться пунктирно окреслювати ті чи інші грані предмету розмови. Однак ця неповнота висвітлення перебирає на себе функцію реалізації авторської прагматики. Уривчастість композиції, фрагментарність висвітлення окремих аспектів творчості своїх героїв, певною мірою недосказаність викликають асоціації з акордами струн, що їх зачепив у ході розмови зі слухачами І. Качуровський. Останнім переможним акордом звучить на завершення майже кожної радіобесіди поетичний уривок, що, на думку І. Качуровського, є найтипівішим чи найзнаковішим для творчості героя передачі, що стало вже візитівкою радіобесід митця. Добір заключних поетичних рядків є не випадковим, бо вірш наприкінці радіобесіди завжди суголосний думці публіциста, він підсумовує сказане, перебирає на себе найвищу напругу сугестивного потенціалу розмови, лишає у свідомості слухачів емоційний шлейф по завершенню радіобесіди. Ці інформаційні акорди то дисонують між собою, то зливаються у мелодію, змушуючи слухачів самостійно додумувати, дошукуватись інформації, на яку публіцист натякнув у передачі. Розповівши про найсуттєвіше або про найцікавіше, заінтригувавши аудиторію начерковим окресленням ще невідомого, він сприяє розвиткові пізнавальної діяльності слухачів, прилученню їх до скарбниці української й світової літератури.

Жанрові радіобесіди властиве просвітницьке спрямування, вона несе в собі освітній потенціал, обов'язково ґрунтується на думці фахівця. За словами В. Смирнова, „функція бесіди – повідомити нові знання слухачам у формі глибокого, системного викладу певної теми. Тема бесіди завжди актуальна, співзвучна часу, а нерідко й викликана оперативним приводом” [6, с. 146]. Бесіди Ігоря Качуровського завжди ґрунтувалися на оперуванні цікавим, актуальним (новим, несприлюдненим досі або спеціально приуроченим до важливої дати) фактичним матеріалом про життя і творчість українських та закордонних майстрів слова, що у поєднанні з авторитетним авторським аналізом несуть потужний освітній потенціал, дають змогу аудиторії дізнатись нове та переосмислити вже відоме. Так, у радіобесіді, що вийшла в ефір 10 квітня 1983 року І. Качуровський звертається до постаті видатного літератора Василя Мисика. Відчуваючи професійну спорідненість з героєм, автор створює цікавий, емоційний, навіть ліричний портрет поета. Однак у центрі уваги Качуровського не тільки й не стільки професійна діяльність Мисика — орієнтуючись на широке коло слухачів, він прагне зацікавити аудиторію героєм насамперед як людиною, показати його життєвий шлях, погляди й переконання як представника свого покоління. На початку бесіди публіцист вдається до інтригуючого зачину: “Сім грецьких міст, як відомо, сперечалися, котре з них Гомерова батьківщина. На Дніпропетровщині в нас є п'ять Новопавлівок, але в котрій із них народився Василь Олександрович Мисик, про це нам важко довідатися...” [2, с. 21]. Проведення історичної паралелі з Гомером не тільки дозволило І. Качуровському наголосити на творчій обдарованості героя, а й стало для радіобесіди сюжетотворчим.

Оповідючи про життєвий і творчий шлях В. Мисика, автор вдається до широких, дійсно гомерівських узагальнень, щоб через призму біографії поета, у творенні

якої він “змушений користатися ... трьома джерелами: «оповідають», «кажуть» та «були чутки»” [2, с. 21], показати долю цілого покоління українських митців, що стали жертвами режиму. Вкраплення уривків із віршів В. Мисика додають оповіді ліричності, ілюструють твердження Качуровського та ніби збирають в єдине ціле мозаїку з історичних та біографічних фактів, елементів літературознавчого аналізу, спогадів очевидців, а також запрошують слухачів познайомитися з творчістю поета детальніше уже самостійно. З цією метою І. Качуровський свідомо дібрав найтиповіші, ключові для розуміння творчості поета ліричні рядки, супроводивши їх мінімальним тлумаченням.

Однак, поряд із бесідами, що розраховані на широке коло слухачів та покликані ознайомити аудиторію з видатними майстрами слова, І. Качуровський створює радіобесіди, що становлять інтерес насамперед для науковців, фахівців-літературознавців. Розмежування аудиторії виявляється і в тематиці радіовиступу, і в глибині осмислення літературних явищ, і навіть у термінології, вживаній митцем. Якщо у бесідах, потенційною аудиторією яких автор вбачав пересічних слухачів, він, як правило, уникає оперування термінами (як у вищезгаданій передачі про В. Мисика), то в окремих випадках він свідомо вдається до використання складних дефініцій, широкої термінологічної бази. Так, у передачі від 11 грудня 1974 року, присвяченій річниці смерті Інокентія Аненського, І. Качуровський дещо іронічно зазначив: “Я не люблю зловживати технічними термінами з ділянки поезики, але поява книжки Василя Микитася «Проти фальсифікації спадщини Лесі Українки», де автор приділяє кілька сторінок моїй особі, переконала мене, що мої бесіди слухають учені літературознавці. Тому, спеціально для них, зазначу, що в галузі ейдології лірика Інокентія Аненського являє зразок інфінітезимальної функції образу” [2, с. 65]. Або у бесіді з приводу роковин смерті М. Гоголя митець говорить: “У «Мертвих душах» з-під містичної назви визирає еспанський шахрайський роман, по-єспанському *novela picaresca*... Бівалентність творів Гоголя, який за реалістичною – нібито – оболонкою ховає містичну суть своїх творів, – також належить до художніх особливостей стилю барокко. Ця бівалентність викликає дві взаємозаперечливі оцінки творчості Гоголя” [2, с. 57]. Насиченість тексту термінологічними словосполученнями робить його, імовірно, важким для розуміння пересічної людини, але дозволяє авторові виокремити групу зацікавлених літературою слухачів, які вже мають певний багаж знань та обізнані з основами літературознавчої науки, сконцентруватися на їхніх потребах і зацікавленнях, здійснюючи для них ґрунтовний фаховий аналіз текстів тощо. Постійне коло зацікавлених прихильників стало запорукою стабільного виходу в ефір “Свободи” радіобесід Ігоря Качуровського.

Однак варто відзначити, що митець не проводить різкої межі між творами для елітарної, вузької аудиторії знавців та більш простими бесідами для широкого загалу. Він намагається поступово “підтягати” пересічних слухачів до рівня знавців, у доступній формі пояснюючи базові поняття літературознавства, що є ще одним виявом освітнього спрямування радіобесід, органічно притаманного творам цього жанру. У якості прикладу звернемося до радіобесіди І. Качуровського від 28 квітня 1987 р., присвяченої перекладам А. Содомори. Публіцист розповідає: “Щодо «Метаморфоз» у перекладі Содомори, то слід зазначити, що там на читача діє не лише “вічний” ритм гексаметра, а також і його фонічна структура, себто певний добір емоційно забарвлених звуків... Накопиченням звуків “з”, “ж”, “р” перекладач досягає того, що ми ніби чуємо брязкіт тієї зброї і ніби бачимо, як багряніє вона від пролитої крові” [2, с. 51]. У такий спосіб І. Качуровському вдається поєднати інформаційну насиченість тексту з його доступністю, зрозумілістю, наочно пояснити слухачам, які не мають ґрунтовних знань з поезики, яку роль відіграє алітератція у перекладах А. Содомори, пояснити авторську концепцію поетичного перекладу митця. Ненав'язливість тлума-

чень, уміння дібрати влучні приклади для ілюстрації теоретичних положень й інтегрувати їх у просту, зрозумілу форму викладу робить бесіди І. Качуровського взірцем якісного освітнього радіопродукту.

Висновки. Радіобесіди І. Качуровського відрізняються національним спрямуванням, оригінальністю, виразним оригінально-авторським характером, варіативністю композиційної побудови, вільною есеїстичною манерою викладу матеріалу. Їх просвітницьке спрямування, орієнтація на різні соціальні групи слухачів, звернення до актуальних тем дають змогу з упевненістю говорити про непересічний внесок митця у розвиток української радіожурналістики поза теренами держави. Оригінальна композиція, творча індивідуалізація класичної жанрової форми радіобесіди зробили передачі І. Качуровського впізнаваними та популярними, сприяли успішності реалізації авторської прагматики.

Список літератури

1. Белько А. А. Общественно-политическая проблематика телевидения и радиовещания. Учебно-методический комплекс [Текст] / А. А. Белько. – Минск : изд-во БГУ, 2003. – 45 с.
2. Качуровський І. 150 вікон у світ: 3 бесід, трансльованих по Радіо “Свобода” [Текст] / І. Качуровський. – К. : Вид. Дім “Києво-Могилянська академія”, 2008. – 462 с.
3. Лизанчук В. В. Основи радіожурналістики : Підручник [Текст] / В. В. Лизанчук. – К. : Знання, 2006. – 628 с.
4. Лизанчук В. В. Основні засади функціонування сучасного державного радіомовлення [Текст] / В. В. Лизанчук // Телевізійна й радіожурналістика (Історія, теорія, практика і погляд у майбутнє). – Збірник наук. праць. – Вип. 2. – Львів : Вид-во Львівського ун-ту, 1999. – С. 3 - 122.
5. Радіожурналістика [Текст] / Под ред. проф. А. А. Шереля. – М., Изд-во МГУ, 2002. – 304 с.
6. Смирнов В. Жанры радиожурналистики [Текст] / В. Смирнов. – М. : Аспект пресс, 2002. – 288 с.
7. Шаповал Ю. Г. Національна журналістика : Наукові праці [Текст] / Ю. Г. Шаповал. В 2-х т. Том 2. – Львів, 2006. – 488 с.

Антонова О. В. Жанровые особенности радиопублицистики И. В. Качуровского // Ученые записки Таврического национального университета им. В.И. Вернадского. Серия «Филология. Социальные коммуникации» Том 25 (64) № 4. Часть 1. С. 3-7.

Статья посвящена определению жанровых особенностей радиопередач И. Качуровского, анализу реализации авторской прагматики средствами данного жанра, влияния индивидуально авторских особенностей публициста на жанровую форму передачи.

Ключевые слова: жанровые особенности, радиопублицистика, радиобеседа, авторская прагматика.

Antonova O. V. Genre features of I.V. Kachurovsky's radiopublicism // Uchenye zapiski Tavricheskogo Natsionalnogo Universiteta im. V.I. Vernadskogo. Series "Filology. Social communications". – 2012. – V.25 (64). – № 1. Part 1. –P.3-7.

The article is devoted determination of genre features of I. Kachurovsky, to the analysis of realization an author's pragmatists by facilities of this genre, influence individually author features of publicist on the genre form of broadcasting.

Key words: genre features, radiopublicism, radioconversation, author's pragmatism.

Поступила до редакції 29.09.2012 р.